

Jakub Zajączkowski

POLITYKA ROZWOJOWA W STRATEGII MIĘDZYNARODOWEJ INDII WOBEC AFRYKI U PROGU XXI WIEKU

DEVELOPMENT POLICY IN INDIA'S INTERNATIONAL STRATEGY TOWARDS AFRICA AT THE TURN OF THE 21ST CENTURY

Państwa Południa i problematyka rozwojowa od zawsze odgrywały w indyjskiej wizji porządku międzynarodowego znaczącą rolę. Indie rozwijały szczególnie stosunki z państwami Afryki. W okresie zimnej wojny symbolem strategii międzynarodowej Indii była polityka niezaangażowania. Po zakończeniu zimnej wojny stało się jednak zasadne pytanie o przydatność zasady niezaangażowania w polityce zagranicznej Indii oraz w polityce rozwojowej wobec państw afrykańskich. Wpływ na to miały zarówno uwarunkowania międzynarodowe, jak i przemiany wewnętrzne. Indie zdały sobie sprawę, iż w wyniku upadku bipolarnego układu sił, pogłębianiu się procesów globalizacji oraz liberalizacji konieczna jest redefinicja celów strategii międzynarodowej Indii, w tym także reinterpretacja zasad niezaangażowania. Jednocześnie wzrost pozycji i roli Indii w stosunkach międzynarodowych przyczynił się do szerszego spojrzenia na problematykę rozwojową przez Indie. Polityka rozwojowa, tak jak strategia międzynarodowa stała się funkcją aspiracji mocarstwowych

Indii¹. Po zakończeniu zimnej wojny rozpoczęła się także debata na temat istoty problematyki rozwojowej, Indie zaczęły także promować swój model rozwoju gospodarczo-społecznego. Kwestią zasadniczą jest jednak pytanie, czy model ten jest użyteczny do analizy i atrakcyjny do realizacji przez państwa afrykańskie. U progu XXI wieku Afryka stała się także miejscem rywalizacji, takich mocarstw jak Indie i Chiny (Chińska Republika Ludowa). Artykuł będzie próbował odpowiedzieć na pytanie, czy rywalizacja ta może być korzystna dla Afryki; czy Indie i państwa afrykańskie więcej łączy czy dzieli w ich percepcji wizji rozwoju.

1. Pojęcie rozwoju w teorii i praktyce politycznej Indii

1.1. Rozwój w indyjskiej teorii stosunków międzynarodowych i ekonomii politycznej

Zakończenie zimnej wojny i nowe uwarunkowania wewnętrzne, regionalne i międzynarodowe zapoczątkowały także debatę dotyczącą rozwoju. Miała ona charakter metodologiczno-badawczy, jak i wymiar praktyczny. Debata ta kształtowana była w istotny sposób przez cztery procesy i zjawiska. Pierwsze to pojawienie się nowo uprzemysłowionych państw w Azji, najpierw w latach 70. XX wieku (Republika Korei, Singapur), a następnie w latach 80. i 90. XX wieku dynamika rozwoju tzw. tygrysów azjatyckich (Malezja, Indonezja, Filipiny). Rozwój tych państw ukazał, że odpowiednia polityka handlowa i gospodarcza mogą przynieść efekty w walce z ubóstwem. Przykłady tych państw ukazały także, że zewnętrzna pomoc rozwojowa czy programu rozwojowe ONZ nie jest kluczem, niezbęd-

---

¹ J. O'Neill, D. Wilson, R. Purushothaman, A. Stupnytska, *How Solid Are the BRICs?*, „Global Economics Paper” 2005, No. 134.

nym elementem w przewyżczeniu problemów rozwojowych państw rozwijających się. Drugim wydarzeniem, to upadek systemu dwubiegunowego i otwarcie się na gospodarkę światową, reformy liberalne państw Europy Środkowej i Wschodniej. Czynnikiem, który w największym jednak stopniu ożywił debatę na temat pojęcia rozwoju, to kryzys gospodarki indyjskiej, a następnie jej dynamika rozwoju².

U progu lat 90. XX wieku Indie dotknięte zostały kryzysem gospodarczym, politycznym i społecznym. Brak było wizji rozwoju. Jednocześnie jednak kryzys ten służył pluralizmowi poglądów i ujęć dotyczących kwestii rozwojowych. Model neruistowski przestał być dominującym modelem. W indyjskiej debacie na temat ładu gospodarczego oraz rozwoju zaczęto próbowano łączyć zarówno elementy merkantylizmu, liberalizmu oraz uwypuklano elementy kulturowe. Wskazywano, że idea niezaangażowania i socjalistyczny model rozwoju, które kształtowały strategię międzynarodową i rozwoju Indii, wymagają redefinicji. Chodzi przede wszystkim o położenie nacisku na pragmatyzm, skoncentrowanie się na sprawach gospodarczych. Było to zgodne z ogólną ewolucją nurtu teoretycznego, jakim był neruizm. Wobec wyzwań globalizacji, wzrastających współzależności, idee populistyczne, głoszące m.in. konfrontację z Północą czy USA, wydają się instrumentami nieskutecznymi. Stąd też wspieranie umiarkowanej polityki gospodarczej. Nowa strategia była podporządkowana głównemu celowi, jakim było uzasadnianie aspiracji mocarstwowych Indii w kontekście zmian układu sił w okresie transformacji porządku międzynarodowego³.

Ewolucji głównych nurtów teoretycznych w indyjskiej szkole ekonomii politycznej towarzyszyło w latach 90. XX wieku poszerze-

---

² Zob. szerzej: S. Char, *Emerging Markets – Need for a Taxonomy*, „Journal of Emerging Knowledge on Emerging Markets” 2009, No. 1, s. 129–142; C. Jaffrelot, *The Emerging States. The Wellspring of a New World Order*, London 2008.

³ C. Raja Mohan, *Trade as Strategy: Chinese Lessons*, „The Hindu” 16.08.2001; S. Baru, *National Security in an Open Economy*, w: *A Report of the Indian Council for Research on International Economic Relations*, <http://www.icrier.com> [27.01.2011].

nie pojęcia rozwój. Większość indyjskich badaczy zwraca uwagę, że nie należy wyłącznie koncentrować się na modernizacji i wzroście. Rozwój bowiem oznacza podział dochodów, rozdział dóbr i dobrobyt. Ponadto należy także wziąć pod uwagę takie kwestie jak wolność polityczna i gospodarcza oraz wymiar społeczny. Armatya Sen twierdzi, że rozwój może być rozumiany jako proces poszerzania rzeczywistych wolności ludzi poprzez usuwanie głównych źródeł zniewolenia: ubóstwa i tyranii, ograniczonych możliwości ekonomicznych, trwałej deprawacji społecznej, zaniedbań usług publicznych, nietolerancji czy zbytnej interwencji państwa⁴. Jednocześnie indyjscy badacze, odwołując się do dziedzictwa demokratycznego, nawiązują do instytucjonalnego wymiaru w ekonomii rozwoju. W ich przekonaniu rządy prawa, stabilne instytucje państwa służą rozwojowi. Wskazywano w tym kontekście na otwarcie gospodarki na świat, przeprowadzenie reform gospodarczych, ale również dążenie do poprawy i efektywniejszego funkcjonowania infrastruktury instytucjonalno-prawnej, przejrzystości i respektowania praw własności. Aspekt instytucjonalny odgrywa w indyjskiej debacie na temat rozwoju istotne znaczenie. Wiąże się to z czynnikiem chińskim i próbą odpowiedzi na pytanie o charakter samej instytucji państwa. Wskazuje się zarówno na demokrację, jak i na autorytaryzm jako rozwiązania służące zmniejszaniu opóźnień rozwojowych.

Cechą wyróżniającą indyjską szkołę ekonomii w stosunkach międzynarodowych jest fakt, iż mimo różnic między głównymi indyjskimi nurtami badawczymi, brakiem spójności i jednorodności, można wyróżnić wspólne cechy, łączące główne podejścia badawcze w Indiach. Należy do nich: rozpatrywanie problemów światowego ładu gospodarczego głównie z punktu widzenia państw, ich potrzeb oraz głębokie przeświadczenie o wyjątkowej roli Indii, które w niedalekiej przyszłości – zdaniem indyjskich badaczy – staną się mocarstwem globalnym.

---

⁴ A. Sen, *Development as Freedom*, Oxford 1999.

1.2. Indyjski model rozwoju: 'New Delhi consensus'

Metodologicznej i teoretycznej debacie dotyczącej rozwoju towarzyszył proces reform gospodarczych w Indiach, który rozpoczął się w 1991 roku. Udowodnił on, że wbrew wcześniejszym tezom wysuwanych przez część badaczy amerykańskich możliwy jest rozwój państwa demokratycznego, jakim są Indie. U progu XXI wieku bowiem liberalizacja gospodarcza, większa integracja z gospodarką światową przyczyniły się do umocnienia pozycji Indii w gospodarce światowej. Sukces reform gospodarczych w Indiach oraz uniknięcie drastycznych skutków kryzysu gospodarczego pozwoliło mówić o indyjskim modelu rozwojowym, który przeciwstawiano chińskiemu modelowi. Zaczęto mówić o indyjskim modelu gospodarczym (*New Delhi consensus*), charakteryzującym się:

- a) demokracją i federalizmem;
- b) odpowiedzialnością;
- c) zrównoważonym i długotrwałym wzrostem gospodarczym;
- d) stopniowymi i ewolucyjnymi reformami;
- e) nowym niezaangażowaniem (pragmatyzm i ekonomizacja stosunków z państwami Południa).

Indie definiują siebie jako aktywnego uczestnika procesów globalizacji. Większość Indusów uważa, że globalizacja nie jest problemem, ale jednym ze sposobów na rozwiązanie wielu kwestii społecznych i ekonomicznych. Kraje rozwijające się powinny więc obawiać się nie globalizacji, a pominięcia ich w tych procesach, co może spowodować jeszcze większą ich marginalizację w gospodarce światowej. Indusi podkreślają jednak, że zagadnienia dotyczące globalizacji należałoby rozważać w kontekście poszanowania godności ludzkiej, problemów socjalnych, a nie wyłącznie w kategoriach zysku ekonomicznego (tzw. globalizacja z ludzką twarzą). Arun Kumar, indyjski politolog, dodaje zaś, że „Indie już od ponad 250 lat poddawane są globalizacji. Problem polega nie na samej globalizacji, ale, że propaguje się tylko jeden jej wzór realizowany według oczekiwań

i scenariusza Zachodu”⁵. Indie jednak, dzięki wzrostowi pozycji, nie obawiają się już dominacji państw zachodnich. Indyjska specyfika tkwi również w uwarunkowaniach kulturowo-cywilizacyjnych, w przekonaniu o wielkości swojej historii i kultury.

Znaczenie uwarunkowań kulturowych nie oznacza, iż Indie popierają nacjonalizm gospodarczy czy są orędownikami etnoregionalizmu. Nowel model rozwojowy Indii promował integrację gospodarczą ze światem. Inwestycje gospodarcze oraz wzrost eksportu były jednymi z głównych determinantów nowej polityki handlowej Indii. Jednocześnie Indie przedstawiały się jako państwo odpowiedzialne i wiarygodne, które popiera procesy integracji i globalizacji.

W tym kontekście trzeba jednak zaznaczyć, że chodzi głównie o regionalizację i globalizację procesów ekonomicznych. Indie postrzegają globalizację głównie poprzez pryzmat ekonomiczno-technologiczny. Jednocześnie zwraca się uwagę, że wartości i elementy kultury, specyfika danego państwa, regionu nie podlegają homogenizacji w warunkach globalizacji. Dla Indii, podobnie jak dla Chin czy Singapuru, kwestią kluczową pozostaje także rola państwa w procesach globalizacji. Model chiński, indyjski czy singapurski mają charakter państwowo-centryczny. Państwo pozostaje głównym podmiotem stosunków międzynarodowych. Państwo jest predysponowane do tego, by kontrolować procesy globalizacji zgodnie z własnymi potrzebami i interesami⁶. Model indyjski w przeciwieństwie jednak do modelu chińskiego czy singapurskiego opiera się na systemie demokratycznym. Mimo wielu wyzwań na początku lat 90. XX wieku (wzrost znaczenia nacjonalizmu hinduskiego i hindutwy, kryzys

---

⁵ A. Kumar, *India, Liberalization and Globalization*, w: A. Vanaik (ed.), *Globalization and South Asia*, New Delhi 2004, s. 125.

⁶ Zhu Wenli, *International Political Economy from Chinese Angle*, „Journal of Contemporary China” 2001, No. 26, s. 47–48; K. P. Bajpai, *Indian Strategic Culture*, w: M. Chambers (ed.), *South Asia in 2020: Future Strategic Balances and Alliances*, Carlisle 2002, s. 251.

polityczny i gospodarczy) Indie wchodziły w XXI wiek jako państwo o ugruntowanej i mocno zakorzenionej demokracji, opartej na takich zasadach jak: federalizm, świeckość i wolne wybory.

Kwestią zasadniczą stało się pytanie, czy model ten może mieć charakter uniwersalny; czy indyjski model rozwoju może stać się użytecznym instrumentem w realizacji polityki Indii wobec państw Afryki. Problematykę należy jednak rozważyć w szerszym kontekście, a mianowicie nowej percepcji Indii na zasady i politykę niezaangażowania, nowej strategii Indii wobec Afryki.

2. Uwarunkowania i przesłanki strategii międzynarodowej Indii wobec Afryki

Pojawiające się w latach 90. XX wieku problemy w stosunkach indyjsko-afrykańskich były wynikiem zmian strukturalnych w stosunkach międzynarodowym, mających głęboki wpływ na relacje między New Delhi a Afryką.

2.1. Nowe niezaangażowanie

Po zakończeniu zimnej wojny takie kwestie jak: dążenie do demokratyzacji stosunków międzynarodowych, zwiększenie znaczenia i wpływów Indii oraz głównych państw Południa w organizacjach międzynarodowych, zwiększenie ich udziału w handlu międzynarodowym stanowiły wspólne cele New Delhi oraz państw Południa. Zwracała na to m.in. M. Srivastava, która wskazywała, iż wobec uwarunkowań międzynarodowych, takich jak: neokolonializm, a dokładniej mówiąc „rekolonizacja poprzez globalizację”, monopolizacja wpływów w dziedzinie finansowej, technologicznej, bezpieczeństwa (broni jądrowej) oraz w mediach i środkach przekazu przez państwa Północy, niechęci państw Zachodu do ustępstw wobec państw Południa podczas negocjacji na forum WTO państwa Południa po-

winny ożywić współpracę w ramach Ruchu Państw Niezaangażowanych⁷. Indie wraz z innymi państwami mogłyby się też przeciwstawić hegemonii USA. Zaznaczano przy tym, iż idee niezaangażowania są tym bardziej adekwatne do współczesnej sytuacji, gdyż „jednobiegunowość i unilateralizm są groźniejsze dla niezależnej polityki zagranicznej, swobody działania niż układ bipolarny”. Ruch Państw Niezaangażowanych mógłby także stawić wyzwaniu zagrożeniu, jakim jest – jak określa to M. Srivastava – tzw. FUNTERNASA (czyli od pierwszych liter wyrazów ang. fundamentalizm, terroryzm, przemysł narkotyków, niebezpieczeństwo związane z proliferacją broni)⁸.

Należy jednak podkreślić, iż większość badaczy i polityków indyjskich była przeciwna koncepcji budowania bloku państw Południa w opozycji do państw Północy. Nowa polityka wobec państw Południa miała się wyróżniać pragmatyzmem, ekonomizacją. Indie dążyły do tego, by poszerzać dialog między Północą a Południem. Tymi cechami miało się, jak określił to A. Nafey, charakteryzować Nowe Niezaangażowanie⁹. Jako przykład nowego typu podejścia do zagadnień współpracy między państwami Południa autor podał *IBSA Forum*. Z opinią tą zgadza się J. Heine, który mówi o „nowym bloku Południa”¹⁰. Nowe podejście uwidoczniło się nie tylko na forum powstających u progu XXI wieku inicjatyw, ale także podczas debaty na odbywającym się XIII szczycie Ruchu Państw Niezaangażowanych w 2003 roku w Kuala Lumpur¹¹. Stanowisko Indii do kwestii współpracy państw Południa oddają słowa premiera Indii, A.B. Vajpayee. Stwierdził on, że „Ruch Państw Niezaangażowanych jest

⁷ M. Srivastava, *NAM – A Beacon Light for the Third World Today*, „India Quarterly” 2004, No. 3, s. 169–201.

⁸ Ibidem, s. 176.

⁹ A. Nafey, *IBSA Forum: The Rise of ‘New’ Non-Alignment*, „India Quarterly” 2005, No. 1, s. 1–79.

¹⁰ J. Heine, *Building Blocks of the New South: Latin America Integration and India*, „India Quarterly” 2004, No. 1–2, s. 1–20.

¹¹ S. Kumar, L. K. Choudhary, *Problems and Prospects of the NAM in the 21st Century: The Post 13th NAM Summit Syndrome*, „India Quarterly” 2003, No. 1–2, s. 121–151.

ruchem historycznym, który funkcjonuje obecnie w nowym wieku. Na nowo trzeba więc określić skuteczniejsze sposoby osiągania celów do jakich utworzono Ruch”. Podkreślając konieczność i potrzebę dalszej współpracy państw w ramach Ruchu premier Indii wymienił pięć zasad, na których powinien opierać się w przyszłości dalszy rozwój organizacji. Są to: przyjęcie konsensusu odnośnie katalogu najważniejszych spraw, przed którym wyzwaniem stoją państwa Południa; Ruch nie powinien ingerować w bilateralne spory między swoimi członkami; państwa Południa powinny stać się istotnym biegunem w przyszłym wielobiegunowym świecie; główną płaszczyzną współpracy w ramach Południe-Południe powinien być wymiar ekonomiczny; państwa Południa powinny promować demokrację, prawa człowieka i wielokulturowość¹². Stanowisko premiera Indii odzwierciedla współczesne podejście większości Indusów do spraw związanych ze współpracą z państwami Południa. Potwierdza także, że choć idei niezaangażowania nikt oficjalnie nie kwestionuje, to zmieniała się jej formuła. Zaangażowanie, pragmatyzm, położenie nacisku na wymiar ekonomiczny mogą bowiem we współczesnym świecie – w którym zachodzą procesy globalizacji i zwiększają się współzależności – zapewnić to, co było najważniejsze dla neruistycznej idei niezaangażowania: niezależność w podejmowaniu decyzji w stosunkach międzynarodowych.

2.2. Ubóstwo i niedorozwój w regionie Azji Południowej i Indiach

Azja Południowa i Afryka Subsaharyjska należą do jednych z najbiedniejszych regionów świata. PKB *per capita* oraz inne wskaźniki społeczne (m.in. *Human Development Index*, HDI czy wskaźnik ubóstwa) wskazują, iż oba te regiony należą do najbiedniejszych w świecie. U progu XXI wieku przyspieszenie gospodarcze stało się

---

¹² Ibidem, s. 147.

więc jednym z głównych wyzwań (m.in. w kontekście liczby ludności i dynamiki jej wzrostu), przed którymi stoją elity i przywódcy zarówno większości państw afrykańskich, jak i Azji Południowej. Podjęcie tego wyzwania wymaga jednak realizacji fundamentalnych reform instytucjonalnych, politycznych i gospodarczych. Chodzi przede wszystkim o stworzenie korzystnych uwarunkowań, które wpłynęłyby na wzrost poziomu bezpośrednich inwestycji zagranicznych oraz przyczyniłyby się do osiągnięcia oraz utrzymania wzrostu gospodarczego. W tym kontekście należy tu wymienić przykład Indii. Dzięki zapoczątkowanym na początku lat 90. XX wieku reformom gospodarczym, liberalizacji, otwarciu się na inwestycje zagraniczne Indiom udało się jako jednemu państwu w regionie Azji Południowej zmniejszyć poziom ubóstwa i analfabetyzmu.

Pod względem wskaźników ekonomiczno-społecznych Indie wyprzedzają państwa Afryki Subsaharyjskiej. Nie oznacza to jednak, iż Indie nie stoją przed podobnymi problemami społeczno-gospodarczymi, które charakteryzują państwa Afryki Subsaharyjskiej. Marginalna pozycja Indii oraz największych gospodarek Afryki Subsaharyjskiej w handlu międzynarodowym, nieznaczna rola tych państw w międzynarodowych instytucjach gospodarczych oraz finansowych, niski poziom inwestycji zagranicznych (w porównaniu chociażby do Chin) sprawia, iż problemy społeczno-gospodarcze i związane z nimi wyzwania stają się katalizatorami współpracy (zarówno bilateralnej, jak i multilateralnej) między Indiami oraz państwami Afryki Subsaharyjskiej.

Dokonując jednak analizy rozwoju społeczno-gospodarczego Azji Południowej oraz Afryki Subsaharyjskiej, obok podobieństw takich, jak: duże zróżnicowanie gospodarek, słabość instytucji państwowych w większości państw, korupcja, należy także brać pod uwagę specyfikę tych dwóch regionów (przede wszystkim uwarunkowania kulturowo-cywilizacyjne) oraz sytuację geopolityczną. Jednocześnie rozpatrując zagadnienia gospodarcze Azji Południowej oraz Afryki Subsaharyjskiej trzeba zwrócić uwagę (co z pewnością jest elementem

w pewnym stopniu łączącym te dwa regiony) na czynnik chiński oraz kwestię bezpieczeństwa energetycznego¹³.

Głównym problem Azji Południowej pozostaje ubóstwo i analfabetyzm. Mimo że liczba ludności w tym subregionie stanowi około 1/4 całej liczby ludności w świecie, to państwa Azji Południowej wytwarzają jedynie 2% światowego PKB, a 43% wszystkich ludzi w świecie żyjących w ubóstwie stanowią mieszkańcy Azji Południowej (ok. 400 mln). Poważnym problemem jest kwestia niedożywienia dzieci (w Azji Południowej dotyczy to ok. 50% dzieci, dla porównania średnia dla państw rozwijających wynosi ok. 30%). Pod względem wskaźników gospodarczo-społecznych subregion ten klasyfikuje się poniżej średniej występującej w państwach rozwijających się¹⁴.

W przeciwieństwie do państw Azji Wschodniej rządy państw Azji Południowej nie potrafiły wypracować swojej koncepcji i strategii walki z niedorozwojem, który stanowi istotną barierę w rozwoju tego subregionu. Zaznacza się, że jednym ze sposobów przewyciężenia niedorozwoju w subregionie jest wzrost wartości handlu i inwestycji. W państwach Azji Południowej występują jednak ograniczenia uniemożliwiające realizację tego celu. Należą do nich: deficyty budżetowe, słaba infrastruktura prawna w zakresie finansów publicznych, biurokracja. Ponadto wciąż niski jest poziom współpracy w dziedzinie gospodarczej między państwami Azji Południowej, brak jest wspólnych inicjatyw i przedsięwzięć dotyczących przeciwności ubóstwa i niedorozwoju¹⁵.

Należy zaznaczyć przy tym, że w latach 90. XX wieku dynamika tempa rozwoju społecznego była dość wysoka w takich państwach

---

¹³ I. Taylor, *China's Oil Diplomacy in Africa*, „International Affairs” 2006, No. 5, s. 937–960; B. Gill, J. Reilly, *The Tenuous Hold of China Inc. in Africa*, „The Washington Quarterly” Summer 2007, s. 37–52.

¹⁴ I.N. Mukherjee, *Charting a Free trade Area in South Asia: Instruments and Modalities*, w: T.N. Srinivasan (ed.), *Trade, Finance and Investment in South Asia*, New Delhi 2002, s. 121–153.

¹⁵ Zob. szerzej: P. Wignaraja, *Achieving Development with Equity*, „South Asian Journal” 2007, No. 1, s. 45–70.

jak: Pakistan, Nepal, Bangladesz, Indie. Nie zmienia to faktu, że klasyfikują się one w dolnej części państw o średnim poziomie rozwoju (wskaźnik HDI od 0,50 do 0,79). Ponadto jeden z najwyższych wskaźników ubóstwa wśród państw regionu Azji i Pacyfiku występuje w Bangladeszu i Nepalu¹⁶.

W wyniku wzrostu znaczenia uwarunkowań ekonomicznych – na co zwraca uwagę I. K. Gujral, strategię międzynarodowe państw Azji Południowej są w większym stopniu kooperatywne. Państwa regionu są bowiem zainteresowane w podejmowaniu działań na rzecz tworzenia stabilnego i bezpiecznego środowiska. W latach 90. XX wieku podjęto działania zmierzające do zinstytucjonalizowania współpracy w dziedzinie gospodarczej, czynnik ekonomiczny stał się główną płaszczyzną współdziałania Indii i ich sąsiadów. Wzrost współzależności spowodował, że na pierwszym miejscu zaczęto stawiać kryteria ekonomicznej efektywności, konkurencyjności. Wpłynęło to m.in. na ewolucję SAARC oraz powstawania nowych organizacji subregionalnych. Ponadto nowe wyzwania w dziedzinie ekonomicznej, jak bezpieczeństwo energetyczne stało się katalizatorem zmian mechanizmów współpracy w Azji Południowej i Azji Środkowej. Mimo znacznych różnic Indie, Pakistan i Iran prowadziły dialog dotyczący budowy gazoociągu. Ponadto, zdaniem I.K. Gujrала, w subregionie Azji Południowej coraz większą rolę odgrywają uwarunkowania ekonomiczne¹⁷.

W tym kontekście należy jednak zaznaczyć, że Indie, mimo dynamicznego rozwoju gospodarczego, nie stały się liderem integracji gospodarczej w regionie, brak także jest ich inicjatyw w przezwyciężaniu problemów ubóstwa i niedorozwoju w regionie Azji Południowej. Ponadto mimo że Indie jako jedyne w regionie Azji Południowej zredukowały w ciągu ostatnich lat poziom ubóstwa, to ogra-

---

¹⁶ Zob. szerzej: M. Nytko, *Charakter władzy państwa a rozwój społeczny – analiza porównawcza krajów rozwijających się Azji Południowej, Południowo-Wschodniej i Wschodniej*, w: K. Trzeciński (red.), *Państwo w świecie współczesnym*, Warszawa 2006, s. 265–280.

¹⁷ I. K. Gujral, *Continuity and Change: India's Foreign Policy*, New Delhi 2003, s. 42.

niczenia ekonomiczno-społeczne wciąż są największym wyzwaniem dla Indii. Analfabetyzm (ok. 40%) oraz wciąż wysoki poziom osób żyjących w ubóstwie powoduje, że Indie wciąż zajmują odległe miejsce w światowych rankingach gospodarczych, zwłaszcza jeśli chodzi o rozwój ludzki.

Tabela 1
Pozycja państw G-20 na podstawie wybranych wskaźników konkurencyjności i społeczno-ekonomicznych

Państwo	Ranking wolności gospodarczej (2010)	Ranking konkurencyjności gospodarek (2010–2011)	Ranking wg wskaźnika rozwoju społecznego HDI (2010)
Argentyna	135	87	46
Australia	3	16	2
Brazylia	113	58	73
Kanada	7	10	8
Chiny	140	27	89
Francja	64	15	14
Niemcy	23	5	10
Indie	124	51	119
Indonezja	114	44	108
Włochy	74	48	23
Japonia	19	6	11
Republika Korei	31	22	12
Meksyk	41	66	56
Rosja	143	63	65
Arabia Saudyjska	65	21	55
RPA	72	54	110
Turcja	67	61	83
Wielka Brytania	11	12	26
Stany Zjednoczone	8	4	4

Źródło: *2010 Index of Economic Freedom*, The Heritage Foundation, <http://www.heritage.org/index/ranking> [29.11.2010]; *The Global Competitiveness Report 2010-2010*, <http://weforum.org> [29.11.2010]; *Human Development Index (HDI) – 2010 rankings*, <http://hdr.undp.org/en/statistics/> [29.11.2010].

Powyższe uwarunkowania mają istotny wpływ na kształtowanie i realizację nowej strategii Indii wobec Afryki. Ekonomizacja, odejście od ideologii, pragmatyzm miały być odpowiedzią na wspólne problemy i wyzwania jakim są zarówno dla Indii, jak państw Afryki Subsaharyjskiej problemy rozwojowe.

3. Kształtowanie się podstaw nowej strategii międzynarodowej Indii wobec Afryki

Mimo zachodzących zmian w podejściu do idei niezaangażowania oraz wspólnych wyzwań i problemów nowy wymiar stosunków Indii z Afryką nie został jednak skonkretyzowany na początku lat 90. Strategia Indii wobec Afryki była bowiem obarczone znaczną dozą sentymentu, jaki wiązał się ze wspólnymi doświadczeniami z okresu walki z kolonializmem, imperializmem oraz dyskryminacją rasową w czasach zimnej wojny. Ponadto New Delhi nie traktowało regionu Afryki Subsaharyjskiej jako głównego partnera na arenie światowej, zarówno w aspekcie politycznym, jak i gospodarczym. Na początku lat 90. XX wieku brak było koncepcji odnośnie realizacji polityki zagranicznej wobec państw Południa. Uwidoczniło się to zwłaszcza na przykładzie polityki Indii wobec Afryki Subsaharyjskiej.

Wyjątkiem od tego była polityka Indii wobec RPA, Nigerii, a od połowy lat 90. XX wieku także polityka wobec niektórych państw leżących na wschodnim wybrzeżu Afryki. Koniec apartheidu w RPA, nawiązanie w 1993 roku pełnych stosunków dyplomatycznych, gospodarczych oraz kulturalnych między Indiami i RPA otworzyło nowe możliwości dla ściślejszych stosunków między New Delhi a Pretorią. W latach 90. RPA stała się głównym sojusznikiem politycznym (choć między nimi występowały też różnice m. in. w kwestii podpisania *Traktatu NPT*) i jednym z głównych partnerów (drugim) gospodarczych Indii (od 1992 do 2007 roku wartość obrotów handlowych

wzrosła z 1,7 mln USD do prawie 5 mld USD) na kontynencie afrykańskim¹⁸. W marcu 1997 roku w New Delhi przywódcy obu państw podpisali Deklarację o strategicznym partnerstwie (tzw. *Red Fort Declaration*). Istotnego znaczenia nabrała współpraca wojskowa. Indie są największym importerem RPA sprzętu wojskowego oraz broni. Szczególnie bliska współpraca występuje w dziedzinie marynarki wojennej. Wynika to z faktu, iż zarówno dla Indii, jak i dla RPA Ocean Indyjski, a przede wszystkim przebiegające tędy morskie szlaki komunikacyjne (tzw. *Sea Lines of Communication*, SLOC) mają znaczący wpływ na ich bezpieczeństwo oraz interesy. W tym kontekście należy wspomnieć o powstałym w 1997 roku z inicjatywy RPA, przy silnym wsparciu Indii, Stowarzyszeniu Państw Oceanu Indyjskiego dla Współpracy Regionalnej (*The Indian Ocean Rim – Association for Regional Co-operation*, IOR-ARC)¹⁹.

W polityce Indii wobec Afryki istotne miejsce, już od początku lat 90., zajmowały relacje z Nigerią. Była ona największym partnerem gospodarczym (ok. 8 mld USD) New Delhi na kontynencie afrykańskim. Indie importowały z Nigerii przede wszystkim ropę, a eksportowały produkty rolnicze, maszyny i tekstylia. New Delhi zacieśniło z Nigerią również stosunki polityczne, wspierało jej wysiłki dążące do rozwiązywania konfliktów w regionie Afryki Zachodniej. Mimo pogłębiającej się współpracy we wzajemnych stosunkach między Indiami a Nigerią występowały również pewne napięcia. Największe, jak do tej pory, dotyczyło oceny działania sił pokojowych ONZ (UNAMSIL) w Sierra Leone²⁰. Nieporozumienia te nie przekreśliły jednak bardzo dobrych wzajemnych relacji między Indiami a Nigerią.

¹⁸ Department of Commerce, Ministry of Commerce and Industry, <http://commerce.nic.in/> [29.11.2010].

¹⁹ Na temat stosunków między Indiami a RPA zob. szerzej: R. Beri, *Indo-South African Relations in the Post-Apartheid Era*, „Strategic Analysis” 1998, No. 2, s. 281–294.

²⁰ Zob. szerzej: A. Bullion, *India in Sierra Leone: A Case of Muscular Peacekeeping*, „International Peacekeeping” 2001, No. 4, s. 79–80.

Pomimo powyższych pozytywnych przykładów należy podkreślić, że New Delhi brakowało całościowej, kompleksowej strategii wobec Afryki. W latach 90. XX wieku i na początku obecnego stulecia pojawiły się jednak przesłanki, które wywarły wpływ na przyszyły kształt polityki zagranicznej Indii wobec całego kontynentu afrykańskiego²¹. Należały do nich: zacieśniająca się współpraca polityczna i ekonomiczna Chin i państw afrykańskich²² (przełomowym punktem w polityce zagranicznej Chin wobec Afryki było ostateczne formalne uznanie ChRL przez RPA w 1998 roku oraz nawiązanie pomiędzy tymi krajami stosunków dyplomatycznych; nastąpił też wzrost handlu między Chinami a Afryką²³; aktywna polityka UE, USA i Rosji wobec Afryki²⁴; przyspieszenie procesów integracyjnych na kontynencie afrykańskim; uwarunkowania społeczno-rozwojowe w Afryce Subsaharyjskiej²⁵, przyjęcie przez państwa Unii Afrykańskiej (UA) w 2001 roku nowego programu gospodarczego NEPAD (*The New Economic Partnership For Africa's Development*); wzrost aktywności afrykańskich instytucji subregionalnych, tj. ECOWAS (Wspólnota Ekonomiczna Państw Afryki Zachodniej), SADC (Wspólnota Rozwoju Południa Afryki), COMESA (Wspólny Rynek Afryki Wschodniej i Południowej), COMESA (Wspólnota Państw Sahelu i Sahary).

---

²¹ K. Mathews, *Understanding India's Africa Policy*, w: L. Mansingh, M. Venkatraman (eds.), *India Foreign Policy. Agenda for the 21st Century*, New Delhi 1998, s. 14–15.

²² Zob. szerzej: G. Shelton, *China's Africa Policy and South Africa: Building New Economic Partnerships*, „South African Yearbook of International Affairs, 2000–2001”, Johannesburg 2001, s. 385–392.

²³ Zob. A. Gradziuk, *Polityka Chin wobec państw Afryki*, „Biuletyn PISM” 2006, nr 406; I. Taylor, op. cit., s. 937–960; B. Gill, J. Reilly, op. cit., s. 37–52.

²⁴ K. Zajączkowski, *Unia Europejska – Afryka Subsaharyjska: Stosunki u progu XXI w.*, „Studia Europejskie” 2006, nr 4.

²⁵ *African Development Indicators*, World Bank, Washington 2007.

4. Polityka rozwojowa Indii wobec Afryki

4.1. Polityka rozwojowa Indii wobec Afryki – założenia i charakter

Nowe uwarunkowania i przesłanki, jakie pojawiły się na przełomie lat 90. XX wieku oraz pierwszej dekady XXI wieku, skłoniły Indie do aktywniejszej polityki wobec Afryki. Punktem zwrotnym w stosunkach indyjsko-afrykańskich było jednak opracowanie przez Indie w 2001 roku założeń nowej polityki wobec Afryki, którą nazwano „*Focus Africa*”. New Delhi uznało Afrykę jako część swojej „*extended neighbourhood*”. Podkreślono także, iż Afryka jest „istotnym sąsiadem Indii oraz stanowi bardzo ważną część regionu Oceanu Indyjskiego”. Wzmocnienie więzi ekonomicznych i handlowych, zacieśnienie stosunków politycznych i kulturalnych, bliższa współpraca Indii z Unią Afrykańską oraz subregionalnymi instytucjami afrykańskimi miały stanowić teraz prymat w polityce zagranicznej Indii wobec Afryki.

W stosunkach indyjsko-afrykańskich na pierwszy plan, zgodnie z założeniami nowej polityki, wysunęły się sprawy handlowe. W ciągu ponad dziesięciu lat ponad sześciokrotnie zwiększyła się wartość handlu z ok. 1 mld USD w 1992 roku do ponad 7 mld USD w 2003 roku, a w 2008 roku ponad 25 mld USD. Głównymi partnerami handlowymi są Nigeria oraz RPA. Najważniejsze obszary indyjsko-afrykańskich stosunków gospodarczych dotyczą obecnie handlu i rolnictwa oraz pomocy technicznej. Nastąpił także wzrost inwestycji Indii na kontynencie afrykańskim (największą z nich jest inwestycja o wartości ponad 750 mln USD w przemysł petrochemiczny w Sudanie w 2002 roku). Pewnym problemem, który musi rozwiązać rząd w New Delhi, jest niekorzystny bilans w handlu z Afryką (w latach 1999–2000 import wynosił ponad 5,5 mld USD, podczas gdy eksport – 1,5 mld USD)²⁶.

²⁶ S. Singh, *Avenues to Africa*, „The Pioneer” 12.08.2002.

Istotą nowej polityki wobec Afryki było także nowe ujęcie polityki rozwojowej w indyjskiej strategii. Indie zdały sobie sprawę, że efektywna polityka rozwojowa może być użytecznym instrumentem w umacnianiu pozycji Indii w Afryce. Nowa polityka rozwojowa miała jednak różnić się znacznie od tej, realizowanej w okresie zimnej wojny. Indie odeszły od moralizatorstwa, czy akcentowania takich elementów jak podkreślanie faktu, że zarówno Indie, jak i państwa afrykańskie łączy bieda, niedorozwój, ich dyskryminacja przez państwa Zachodu. Ponadto w przeciwieństwie do okresu przed zimną wojną, Indie wyrażają chęć współpracy z państwami zachodnimi, w tym przede wszystkim UE i USA, we wspieraniu reform gospodarczych i politycznych na kontynencie afrykańskim. Indie nie chcą bowiem, by Afryka stała się miejscem rywalizacji między poszczególnymi aktorami światowej polityki, lecz miejscem ich współpracy na rzecz dobrobytu tego kontynentu²⁷. Z drugiej jednak strony przesłanką, która będzie determinowała w najbliższym okresie stosunki Indii z Afryką Subsaharyjską, jest czynnik chiński²⁸.

Jednocześnie jednak w przeciwieństwie do państw Zachodu, Indie, podobnie, jak Chiny, realizując politykę rozwojową wobec Afryki, próbują unikać takich sformułowań jak: pomoc, pomoc rozwojowa. W ten sposób Indie po pierwsze starają się podkreślić, że ich percepcja Afryki jest całkiem odmienna od zachodniej, rozpatrują oni bowiem Afrykę w kontekście jej możliwości, dynamicznie rozwijającego się rynku, atrakcyjnego miejsca do inwestowania. Po drugie strategia ta ma ukazać, że Indie chcą traktować Afrykę jako rzeczywistego, równoprawnego partnera.

Politykę rozwojową Indii wobec Afryki należy więc rozpatrywać w szerszej perspektywie polityki handlowej Indii i ich aspiracji międzynarodowych do odgrywania jednej z głównych ról w Afryce. Indie

---

²⁷ H.G. Broadman, *Africa's Silk Road. China and India's New Economic Frontier*, Washington 2007.

²⁸ F. Lafargue, *India: An African Power*, „Défense nationale et sécurité collective” January 2007, s. 94–95.

zwracają przy tym uwagę, że o ich specyfice na kontynencie afrykańskim decyduje uwypuklenie w ich strategii takich kwestii jak rozwój infrastruktury technologicznej, poprawa warunków szkolnictwa w Afryce, wprowadzanie zasad i standardów związanych z zarządzaniem ludzkim, rozwój kapitału ludzkiego. Część badaczy zwraca uwagę, iż polityka ta znacznie różni się od chińskiej, która nastawiona jest wyłącznie na surowce i kwestie związane z bezpieczeństwem energetycznym²⁹.

Indie, aktywnie angażując się w takie dziedziny jak technologia, ale także rolnictwo, biotechnologia, próbują promować przy tym swój model rozwoju gospodarczego. Aktywność Indii w Afryce opiera się przy tym na partnerstwie publiczno-prywatnym. Instytucje państwowe (ministerstwo handlu i przemysłu i ministerstwo spraw zagranicznych) aktywnie wspierają inicjatywy indyjskich firm, znaczna część przedsięwzięć jest realizowan wspólnie przez rząd i przedsiębiorstwa prywatne.

4.2. Przejawy polityki rozwojowej Indii wobec Afryki

Symptomy nowej polityki rozwojowej Indii wobec Afryki przejawiały się zarówno na szczeblu bilateralnym, regionalnym, jak i również w wymiarze globalnym. Po pierwsze Indie podjęły próby zacieśnienia relacji ekonomicznych, w tym także w dziedzinie rozwojowej nie tylko z Nigerią i RPA, ale również z nowymi partnerami, takimi jak Ghana. Po drugie, Indie rozpoczęły próby instytucjonalizacji relacji z państwami afrykańskimi w dziedzinie gospodarczej i rozwojowej. Świadczy o tym chociażby zorganizowana w lipcu 2002 roku przez indyjski rząd konferencja międzynarodowa „Indie i NEPAD. Zacieśnianie indyjsko-afrykańskich więzi ekonomicznych”. Wzięli w niej udział przedstawiciele rządów, banków centralnych

---

²⁹ F. Cheru, *The Rise of China and India in Africa: What should be Africa's response?*, „Nordic Africa Institute Paper” 2010, <http://www.nai.uu.se/forum/entries/2010/06/29/the-rise-of-china-and-ind/index.xml> [27.01.2011].

i przedsiębiorców z ponad 30 krajów afrykańskich³⁰. Celem nowej polityki Indii wobec Afryki jest stworzenie odpowiednich ram instytucjonalnych oraz funkcjonalnych dla współpracy New Delhi z poszczególnymi państwami afrykańskimi, Unią Afrykańską, subregionalnymi instytucjami afrykańskimi, afrykańskimi organizacjami gospodarczymi itp. Podczas spotkania podkreślano jednocześnie, że wspólne wyzwania takie, jak: ubóstwo, kwestie demograficzne itd. zbliżają Indie i Afrykę³¹. Punktem kulminacyjnym w instytucjonalizacji współpracy Indii i państw afrykańskich był pierwszy w historii szczyt Indie-Afryka, który odbył się w kwietniu 2008 roku. Udział w nim wzięło 14 państw afrykańskich. W 2010 roku w marcu Konfederacja Indyjskiego Przemysłu (CII) we współpracy z rządem Indii zorganizowała w Delhi konferencję pt. *India Africa Project Partnership*. W listopadzie 2010 roku zaś środowiska biznesowe oraz rząd Indii zorganizowały konferencję nt. *The New South: Developing the Africa-India Partnership*. Podczas obydwu konferencji zwracano uwagę, że zagadnienia niedorozwoju należy rozpatrywać w szerszym kontekście. Strona indyjska podkreślała takie kwestie jak wzrost gospodarczy, rozwój nowych technologii i umocnienie kapitału ludzkiego. Jednocześnie minister handlu i przemysłu Indii, Anand Sharma zapowiedział, że rozpoczęcie przez rząd negocjacji w sprawie porozumienia o wolnym handlu z poszczególnymi afrykańskimi organizacjami subregionalnymi³².

Problematyka rozwojowa w relacjach Indie-Afryka miała także wymiar globalny. Indie oraz państwa Afryki w wielu wspólnych deklaracjach podkreślały, iż problemy ekonomiczno-społeczne regionów należy oceniać i analizować także poprzez pryzmat i specyfikę

---

³⁰ *Meet on Economic Relations with Africa*, „The Hindu” 25.07.2002.

³¹ *Facing the Challenges of African Growth: Opportunities, Constraints and Strategic Directions*, World Bank, Washington 2007.

³² *India-Africa relationship a defining partnership*, „The Hindu” 17.11.2010; *India to play an active role in Africa's Development*, „The Times of India” 16.03.2010.

poszczególnych państw. Przywódcy państw afrykańskich i Indii przeciwstawiali się idei tzw. *consensusowi* waszyngtońskiemu. Uważali, że szybka liberalizacja, reformy rynkowe, prywatyzacja nie rozwiąże wszystkich problemów ekonomicznych i społecznych. Podkreślano, że trzeba uwzględnić charakter i odrębność każdego państwa i regionu. Zaznaczano także, iż kwestie ubóstwa oraz rozwoju należy rozpatrywać poprzez pryzmat niesprawiedliwego międzynarodowego systemu handlowego. Indie oraz państwa Afryki Subsaharyjskiej domagały się otwarcia rynków europejskich oraz amerykańskich na ich produkty, opowiadały się za zniesieniem subsydiów rolnych w UE, USA oraz Japonii oraz innych środków para i pozataryfowych (zwłaszcza złagodzenie norm fitosanitarnych). Dowodem zbieżnych poglądów państw Indii oraz Afryki Subsaharyjskiej jest współpraca większości z tych krajów chociażby na forum WTO w ramach G-22 czy także wspólne spotkania w ramach Ruchu Państw Niezaangażowanych, podczas których (m.in. w 2003 roku oraz w 2006 roku) państwa Afryki i Indie zgadzały się, iż w stosunkach państw Południa należy położyć nacisk na aspekty ekonomiczne. Wyrazem nowej polityki zagranicznej Indii jest aktywność Indii we wspomnianym

---

³³ Pomysł powstania tej organizacji, którego autorem był minister spraw zagranicznych RPA Pik Botha, pojawił się w 1993 r., Indie podchodziły do tej inicjatywy z ostrożnością. Uważały ją za przedczesną. Stosunek New Delhi stał się bardziej przychylny dopiero w styczniu 1995 r. po wizycie prezydenta Nelsona Mandeli w Delhi. Gotowość Indii do współpracy pomogła w wypromowaniu nowej inicjatywy w basenie Oceanu Indyjskiego. Pierwszy konkretny krok w tym kierunku podjęto na spotkaniu siedmiu państw, tj.: Australii, Mauritiusu, Singapuru, Indii, Omanu, Kenii i RPA, na Mauritiusie w dniach 29–31 marca 1995 r. Powyższe państwa, które były promotorami nowej organizacji, reprezentowały siedem subregionów Oceanu Indyjskiego. Następne spotkania tych państw odbyły się w Port Louis w sierpniu 1995 r. i we wrześniu 1996 r. Rozszerzono wówczas IOR-ARC o 7 nowych członków: Indonezję, Malesję, Sri Lankę, Jemen, Tanzanię, Madagaskar i Mozambik. Ostatecznie IOR-ARC rozpoczął swoją oficjalną działalność 7 marca 1997 r. O genezie, ewolucji i funkcjonowaniu IOR-ARC, zob. szerzej: G. Mills, *Security and a (Nuclear) Indian Ocean Rim*, „South African Yearbook of International Affairs 1998–1999” Johannesburg 1999, s. 147–169.

powyżej Stowarzyszeniu Współpracy Regionalnej Państw Regionu Oceanu Indyjskiego (IOR-ARC), które skupia niektóre państwa Azji Południowej i Afryki Wschodniej³³. Celem organizacji jest zacieśnianie związków ekonomicznych między jej członkami oraz rozwiązywanie problemów rozwojowych³⁴. Kwestie polityczne, wojskowe i strategiczne świadomie wyłączone, przynajmniej na poziomie międzyrządowym. Było to zgodne z postulatami Indii. Uważały one bowiem, iż należy skupić się wyłącznie na sprawach gospodarczych, zaś pozostałe problemy i zagadnienia powinny być omawiane podczas spotkań dwustronnych, a nie na forum organizacji regionalnych. 21 marca 2005 roku w New Delhi ministrowie handlu Indii i Brazylii oraz minister rolnictwa RPA rozważali utworzenie w przyszłości strefy wolnego handlu między Indiami, MERCOSUR i Unią Celną Południa Afryki (*Southern Africa Customs Union, SACU*)³⁵. Problemy ubóstwa rozważano także na spotkaniach grupy IBSA Forum (*India-Brazil-South Africa Forum*), zainicjowanym w 2003 roku.

Przejawem nowej polityki rozwojowej Indii wobec Afryki były inicjatywy i przedsięwzięcia, jakie Indie rozpoczęły w ostatniej dekadzie w Afryce. Rząd indyjski przeznaczył znaczne fundusze na stypendia i szkolenia dla młodych Afrykanów. Otworzył także instytuty technologii informacyjnej (IT), indyjsko-afrykański instytut handlu zagranicznego, indyjsko-afrykański instytut edukacji oraz ośrodki doskonalenia zawodowego. Państwowe banki indyjskie uruchomiły specjalne linie kredytowe dla państw Afryki. W 2007 roku rząd Indii we współpracy z indyjskimi firmami z sektora IT (*TATA Consultancy, HCL, NIIT*) rozpoczęły w Ghanie tak zwany program *E-connectivity Programme*, którego celem jest rozwój sieci internetowej w państwach Unii Afrykańskiej, co w dalszej przyszłości ma na celu rozwój telemedycyny, teleedukacji. Program ten ma także

³⁴ Zob. szerzej: S. Prakash, *Trade and Investment Opportunities in the Countries of the Indian Ocean Region*, „India Quarterly” 1999, No. 1–2, s. 85–108.

³⁵ SACU składa się z RPA, Botswany, Lesotho, Namibii i Suazi.

służyć rozwojowi pomocy technicznej, przekazywaniu *know-how* państwom afrykańskim. Ponadto rząd Indii zaangażował się w program *Pan-African E-Network*. W najbliższym okresie (do 2012 roku) program ten ma połączyć ze sobą za pomocą systemu satelitarnego i specjalnych łączy internetowych pięć uczelni, 53 centra naukowo-badawcze, 10 specjalistycznych szpitali i 53 położonych na wsiach i prowincji szpitali w Afryce i Indii.

Konkluzje

U progu XXI wieku Indie podjęły się realizacji nowej polityki wobec państw Afryki Subsaharyjskiej. Jej istotnym elementem była polityka rozwojowa. Problemy bowiem społeczno-gospodarcze i rozwój stały się kluczowymi zagadnieniami dla Indii oraz państw Afryki Subsaharyjskiej w okresie pozimnowojennym. Przywódcy tych krajów zdali sobie sprawę, iż wobec procesów globalizacji procesów ekonomicznych, wzrostu znaczenia współzależności i czynnika ekonomicznego w polityce należy dokonać niezbędnych reform gospodarczych. Mimo znaczących różnic między Indiami a państwami Afryki Subsaharyjskiej wspólnym celem jest dla nich przewyższenie ograniczeń społeczno-ekonomicznych i wejście na ścieżkę zrównoważonego rozwoju gospodarczego. Problemy te wyznaczają u progu XXI wieku główne kierunki i cele współpracy między państwami Azji Południowej oraz Afryki Subsaharyjskiej. Ponadto elementem, który wpływa istotnie na współpracę Indii i Afryki Subsaharyjskiej jest także czynnik chiński. Indie oraz Chiny rywalizują ze sobą o dostęp do surowców energetycznych na kontynencie afrykańskim, o wpływy polityczne i gospodarcze w państwach Afryki Subsaharyjskiej³⁶.

Jednocześnie współpraca Indii z państwami Afryki odzwierciedla nową politykę i podejście New Delhi do kwestii rozwojowych.

---

³⁶ H.G. Broadman, op. cit., s. 99.

Wyróżnia się ona pragmatyzmem, ekonomizacją, odrzuceniem retoryki i ideologii. Indie dążyły do tego, by poszerzać dialog między Północą a Południem. Tymi cechami miało się charakteryzować nowe niezaangażowanie³⁷. Położenie nacisku na wymiar ekonomiczny, przezwyciężenie problemów społeczno-ekonomicznych, rozwój społeczny mogą bowiem we współczesnym świecie – w którym zachodzą procesy globalizacji – zapewnić to, co było najważniejsze dla neruistycznej idei niezaangażowania: niezależność w podejmowaniu decyzji w stosunkach międzynarodowych. Kształtowana od końca lat 90. XX wieku nowa polityka rozwojowa jest funkcją aspiracji mocarstwowych Indii, służyć ma głównemu celowi indyjskiej strategii międzynarodowej, jaki jest uzyskanie przez Indie statusu mocarstwa³⁸.

Należy jednak zaznaczyć, że Indie i ich model rozwoju nie jest wciąż konkurencyjny wobec modelu chińskiego, który cieszy się dużą popularnością w Afryce Subsaharyjskiej. Ponadto mimo rozwoju stosunków gospodarczych, zaangażowania w realizację nowej polityki rozwojowej Indie nie odgrywają głównej roli w Afryce. Możliwości ich oddziaływania na środowisko międzynarodowe w Afryce są dużo mniejsze, niż pozwalałyby im na to ich potencjał. Kryzys gospodarczy państw Zachodu w 2008–2010 nie zmienił znacznie sytuacji. Propagowany przez rząd w New Delhi model rozwoju gospodarczego ogranicza się do Indii, nie jest modelem, na podstawie którego można byłoby stworzyć całościową, konkurencyjną wobec Zachodu wizję ładu gospodarczego. Nie jest to jednak jedynie kwestia strategii Indii wobec Afryki.

Należałoby ująć to zagadnienie szerzej. Indie są zbyt słabe, by mogły pełnić rolę przywódczą na świecie³⁹. Mimo dynamiki gospo-

---

³⁷ A. Nafey, op. cit., s. 70.

³⁸ C. Ciobanu, D. Bejou, *Forging New Global Alliances: Emerging Markets and Advanced Economies*, „Journal of Relationship Marketing” 2009, No. 8, s. 285.

³⁹ J. Castaneda, *The Not Ready for Global Prime Time Players*, „Foreign Affairs” September-October 2010, s. 67–82.

darczej, deklaracji ze strony przywódców Zachodu o ich roli w gospodarce światowej (m.in. prezydent USA podczas wizyty w Indiach w listopadzie 2010 roku określił Indie jako *Emerged Economic Power*)⁴⁰, Indie wciąż muszą przezwyciężyć wiele problemów i ograniczeń społeczno-ekonomicznych. Gospodarki wciąż cechuje dualizm, gdzie obok rozwiniętych branż przemysłu i rozwijającego się sektora finansowego występują tradycyjne i nierozwinięte dziedziny, zwłaszcza rolnictwo. Zdając jednak sobie sprawę z tych ograniczeń, kwestie rozwojowe i gospodarcze stają się katalizatorem stosunków Indii z państwami Afryki Subsaharyjskiej.

BIBLIOGRAFIA

- 2010 Index of Economic Freedom*, The Heritage Foundation, <http://www.heritage.org/index/ranking>.
- African Development Indicators*, World Bank, Washington 2007.
- Bajpai K.P., *Indian Strategic Culture*, w: M. Chambers (ed.), *South Asia in 2020: Future Strategic Balances and Alliances*, Carlisle 2002.
- Baru S., *National Security in an Open Economy*, w: *A Report of the Indian Council for Research on International Economic Relations*, <http://www.icrier.com>.
- Beri R., *Indo-South African Relations in the Post-Apartheid Era*, „Strategic Analysis” 1998, No. 2.
- Broadman H.G., *Africa's Silk Road. China and India's New Economic Frontier*, Washington 2007.
- Bullion A., *India in Sierra Leone: A Case of Muscular Peacekeeping*, „International Peacekeeping” 2001, No. 4.
- Castaneda J., *The Not Ready for Global Prime Time Players*, „Foreign Affairs” September-October 2010.
- Changing Dynamics in World Economic Order*, „The Hindu” 15.11.2010.
- Char S., *Emerging Markets – Need for a Taxonomy*, „Journal of Emerging Knowledge on Emerging Markets” 2009, No. 1.

---

⁴⁰ *Changing Dynamics in World Economic Order*, „The Hindu” 15.11.2010.

- Cheru F., *The Rise of China and India in Africa: What should be Africa's response?*, „Nordic Africa Institute Paper” 2010, <http://www.nai.uu.se/forum/entries/2010/06/29/the-rise-of-china-and-ind/index.xml>.
- Ciobanu C., Bejou D., *Forging New Global Alliances: Emerging Markets and Advanced Economies*, „Journal of Relationship Marketing” 2009, No. 8.
- Facing the Challenges of African Growth: Opportunities, Constraints and Strategic Directions*, World Bank, Washington 2007.
- Gill B., Reilly J., *The Tenuous Hold of China Inc. in Africa*, „The Washington Quarterly” Summer 2007.
- Gradziuk A., *Polityka Chin wobec państw Afryki*, „Biuletyn PISM” 2006, nr 406.
- Gujral I.K., *Continuity and Change: India's Foreign Policy*, New Delhi 2003.
- Heine J., *Building Blocks of the New South: Latin America Integration and India*, „India Quarterly” 2004, No. 1–2.
- Human Development Index (HDI) – 2010 rankings*, <http://hdr.undp.org/en/statistics/>.
- India-Africa relationship a defining partnership*, „The Hindu” 17.11.2010.
- India to play an active role in Africa's Development*, „The Times of India” 16.03.2010.
- Jaffrelot C., *The Emerging States. The Wellspring of a New World Order*, London 2008.
- Kumar A., *India, Liberalization and Globalization*, w: A. Vanaik (ed.), *Globalization and South Asia*, New Delhi 2004.
- Kumar S., Choudhary L. K., *Problems and Prospects of the NAM in the 21st Century: The Post 13th NAM Summit Syndrome*, „India Quarterly” 2003, No. 1–2.
- Lafargue F., *India: An African Power*, „Défense nationale et sécurité collective” January 2007.
- Mathews K., *Understanding India's Africa Policy*, w: L. Mansingh, M. Venkatraman (eds.), *India Foreign Policy. Agenda for the 21st Century*, New Delhi 1998.
- Meet on Economic Relations with Africa*, „The Hindu” 25.07.2002.
- Mills G., *Security and a (Nuclear) Indian Ocean Rim*, „South African Yearbook of International Affairs 1998–1999”, Johannesburg 1999.
- Mukherjee I.N., *Charting a Free trade Area in South Asia: Instruments and Modalities*, w: T.N. Srinivasan (ed.), *Trade, Finance and Investment in South Asia*, New Delhi 2002.

- Nafey A., *IBSA Forum: The Rise of 'New' Non-Alignment*, „India Quarterly” 2005, No. 1.
- Nytko M., *Charakter władzy państwa a rozwój społeczny – analiza porównawcza krajów rozwijających się Azji Południowej, Południowo-Wschodniej i Wschodniej*, w: K. Trzeciński (red.), *Państwo w świecie współczesnym*, Warszawa 2006.
- O'Neill J., Wilson D., Purushothaman R., Stupnytska A., *How Solid Are the BRICs?*, „Global Economics Paper” 2005, No. 134.
- Prakash S., *Trade and Investment Opportunities in the Countries of the Indian Ocean Region*, „India Quarterly” 1999, No. 1–2.
- Raja Mohan C., *Trade as Strategy: Chinese Lessons*, „The Hindu” 16.08.2001.
- Sen A., *Development as Freedom*, Oxford 1999.
- Shelton G., *China's Africa Policy and South Africa: Building New Economic Partnerships*, „South African Yearbook of International Affairs, 2000–2001” Johannesburg 2001.
- Singh S., *Avenues to Africa*, „The Pioneer” 12.08.2002.
- Srivastava M., *NAM – A Beacon Light for the Third World Today*, „India Quarterly” 2004, No. 3.
- Taylor I., *China's Oil Diplomacy in Africa*, „International Affairs” 2006, No. 5.
- The Global Competitiveness Report 2010-2010*, <http://weforum.org>.
- Wenli Z., *International Political Economy from Chinese Angle*, „Journal of Contemporary China” 2001, No. 26.
- Wignaraja P., *Achieving Development with Equity*, „South Asian Journal” 2007, No. 1.
- Zajączkowski K., *Unia Europejska – Afryka Subsaharyjska: Stosunki u progu XXI w.*, „Studia Europejskie” 2006, nr 4.

DEVELOPMENT POLICY IN INDIA'S INTERNATIONAL STRATEGY TOWARDS AFRICA AT THE TURN OF THE 21ST CENTURY

SUMMARY

At the turn of the 21st century India has embarked upon a new policy towards the countries of Sub-Saharan Africa, with development policy as one of its major features. This resulted from the fact

that socio-economic and developmental issues became crucial for India in the post-Cold War era. The leaders of these countries realized that in the face of the globalization of economic processes and the increased importance of inter-dependencies, economic reforms are essential. Despite significant differences between the countries of Sub-Saharan Africa, they share the desire to overcome socio-economic limitations and to achieve sustained economic development. Furthermore, the Chinese factor is a major determinant of cooperation between India and Sub-Saharan Africa. India and China compete with each other for access to raw energy materials in Africa, as well as in terms of political and economic interests in the countries of Sub-Saharan Africa. India's relations with these countries also reflect a new policy and new approach to development issues, characterized by pragmatism, economization and the discarding of rhetoric and ideology, which are features of the new non-alignment.